

DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2020.44>

УДК 343:591.1

І. В. Яценко,

доктор ветеринарних наук, професор, провідний науковий співробітник
лабораторії криміналістичних досліджень

ХНДІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса, м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8903-2129>, e-mail: yacenko-1971@ukr.net

Л. М. Дереча,

кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник,

учений секретар ХНДІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса,

м. Харків, Україна,

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6044-2068>, derecha@hniise.gov.ua

О. І. Парилівський,

асистент кафедри ветеринарно-санітарної експертизи

та судової ветеринарної медицини

Харківської державної зооветеринарної академії, м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5282-4755>, e-mail: 21sanya08@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ ВИСНОВКУ СУДОВО-ВЕТЕРИНАРНОГО ЕКСПЕРТА ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРУПА ТВАРИНИ З ОЗНАКАМИ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ СМЕРТІ

У роботі розкрито особливості структури висновку експерта за результатами проведення судово-ветеринарної експертизи трупа тварини з ознаками насильницької смерті. Стверджується, що судово-ветеринарний експерт визначає послідовність викладу результатів дослідження трупа тварини, зважаючи на такі особливості: проведення експертизи, стану об'єкта дослідження і питань, поставлених суддею чи слідчим на розв'язання експерта.

Показано, що особливістю вступної частини висновку є специфічний перелік питань, поставлених на розв'язання судово-ветеринарному експерту судом чи слідчим.

Обов'язковий елемент розділу «Дослідження» у висновку експерта — це виклад результатів дослідження окремих документів, що є в матеріалах провадження і мають відношення до експертизи (витяг з історії хвороби тварини, амбулаторна карта тварини, протокол огляду місця події тощо), реєстраційні дані трупа, опис результатів його зовнішнього та внутрішнього дослідження за визначеними алгоритмами, результати додаткових досліджень, формулювання судово-ветеринарного діагнозу та складання синтезуючої частини експертизи.

Заключна частина висновку експерта є відповіддю на питання, сформульовані у вступній частині в категоричній, або, як виняток, у ймовірній формі.

Особливістю додатків є те, що їх оформлюють у вигляді фототаблиць, які містять інформацію про етапи судово-ветеринарного дослідження трупа тварини, доповнюють і підтверджують висновки експерта.

Ключові слова: судово-ветеринарна експертиза, особливості структури висновку експерта, жорстоке поводження з тваринами, насильницька смерть, труп тварини.

Постановка наукової проблеми. Насильницька смерть тварин найчастіше пов'язана з жорстоким поводженням з ними. Ця суспільна проблема була, є актуальною в Україні та зарубіжних країнах як з теоретичної точки зору, так і для правосуддя, адже вона стосується посягання на права, здоров'я і життя «братів наших менших» — тварин ¹.

Підставами для кримінальної відповідальності за таке правопорушення є каліцтво або смерть тварини, відповідно до ст. 299 Кримінального кодексу України (далі — *КК України*) ², а для адміністративної відповідальності, відповідно до ст. 89 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — *КУпАП*) ³, — насильницькі дії щодо тварини, які не спричинили тілесних ушкоджень, каліцтва чи її загибелі: знущання, завдання побоїв,

¹ Zapara S. I., Fotina H. A., Klochko A. M., Fotina T. I., Yatsenko I. V. Revisiting legal understanding of wild life as a sustainable value. The case of Ukraine//*Journal of Environmental Management and Tourism*. 2019. [S. I.]. Vol. 10. No. 1. P. 14—21. URL: <https://journals.aserspublishing.eu/jemt/article/view/3182> (дата звернення: 22.06.2020) ; Калмиков Д. О., Данилевський А. О. Кримінальна та адміністративна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами: моногр. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 615 с. ; Yatsenko I. V., Zapara S. I., Zon G. A., Ivanovskaya L. B., Klochko A. M. Animal Rights and Protection against Cruelty in Ukraine//*Journal of Environmental Management and Tourism*. 2020. [S. I.]. Vol. 11. No. 1. P. 91—103. URL: <https://journals.aserspublishing.eu/jemt/article/view/4584> (дата звернення: 22.06.2020) ; Антонюк Д. О. Жорстоке поводження з тваринами: поняття та ознаки складу злочину//*Четверті харківські кримінально-правові читання: тези доп. та наук. повідомл. учасн. Міжнар. наук. конф. студ. та аспірантів* (Харків, 16—17.05.2014). Харків: Право, 2014. С. 373—375 ; Яценко І. В., Кириченко В. М. Суспільна небезпека та об'єктивна сторона злочину жорстокого поводження з тваринами в аспекті судово-ветеринарної експертизи//*Проблеми зооінженерії та ветеринарної медицини: зб. наук. пр. Харк. держ. зооветакадемії*. Харків: РВВ ХДЗВА, 2014. Вип. 28. Ч. 2. С. 259—272 ; Яценко І. В., Запара С. І., Захар'єв А. В., Скрипка М. В., Сердюков Я. К. Судово-експертні випадки дослідження трупів тварин з ознаками насильницької смерті від жорстокого поводження//*Там само*. 2018. Вип. 36. Ч. 2. С. 130—138.

² Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змінами та доповненнями)//*Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25—26. Ст. 131 ; Головка І. А. Кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2010. 23 с.

³ Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X (зі змінами та доповненнями)//*Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

фізичного болю, страждань, залишення напризволяще, порушення правил утримання, а також дії з твариною, спрямовані на задоволення статевої пристрасті¹.

У будь-якому разі, об'єктивно з'ясувати причини розладу здоров'я чи смерті тварини можна винятково за допомогою судово-ветеринарної експертизи, яка застосовує спеціальні фахові знання, спираючись на новітні досягнення науки й передового досвіду в галузі ветеринарної медицини².

У зв'язку з тим, що в Україні судово-ветеринарна експертиза як вид прикладної експертної та наукової діяльності в системі експертного забезпечення правосуддя офіційно зареєстрована в Міністерстві юстиції нещодавно — 2019 року, то нині ще фактично відсутні затверджені методики проведення й оформлення результатів судово-ветеринарної експертизи різних об'єктів, зокрема трупів тварин³. Отже, розроблення як матеріальної, так і процесуальної основи діяльності судово-ветеринарної експертизи для забезпечення правосуддя є надзвичайно актуальним питанням.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питання щодо розроблення як матеріальних, так і організаційних основ діяльності будь-якого виду судових експертиз, зокрема судово-ветеринарної експертизи, для забезпечення правосуддя досліджували багато вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема: В. J. McEwen, В. Ю. Шепітько, М. Л. Цимбал, А. П. Засць, І. В. Яценко, А. М. Труш, М. М. Савенко, О. В. Лавринович, Г. І. Коцюмбас, М. В. Скрипка, М. М. Бондаревський, В. В. Кам'янський, J. E. Cooper, М. Е. Cooper та ін.⁴.

¹ Турська В. О. Адміністративно-правове регулювання захисту тварин від жорстокого поводження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2016. 232 с.

² Benetato M. A., Reisman R., McCobb E. The veterinarian's role in agsmall cruelty cases//*Journal of the American Veterinary Medical Association*. 2011. January 1. Vol. 238. No. 1. P. 31—34. URL: <https://avmajournals.avma.org/doi/full/10.2460/javma.238.1.31> (дата звернення: 22.06.2020); Цимбал М. Л., Труш А. М., Савенко М. М. Перспективи становлення судової експертизи ветеринарної медицини в Україні//*Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*: зб. наук. пр. Харків: Право, 2002. Вип. 2. С. 564—569; Яценко І. В., Запара С. І., Захар'єв А. В. Сучасний стан та перспективи розвитку судово-ветеринарної експертизи в Україні//*Там само*. Вип. 18. С. 568—575.

³ Яценко І. В., Парилоський О. І. Новітні досягнення в судово-ветеринарній експертизі тварин, постраждалих від жорстокого поводження//*Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гіжиського. Серія «Ветеринарні науки»*. 2020. Т. 22. № 97. С. 95—105. DOI: 10.32718/nvlvet9716.

⁴ McEwen B. J. Trends in Domestic Animal Medico-Legal Pathology Cases Submitted to a Veterinary Diagnostic Laboratory 1998—2010//*Journal of forensic sciences*. 2012. September. Vol. 57. Issue 5. P. 1231—1233. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1556-4029.2012.02123.x> (дата звернення: 22.06.2020); Шепітько В. Ю., Цимбал М. Л. Развитие судебно-экспертной деятельности в Украине: проблемы и перспективы//*Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*:

Питання правового регулювання судово-ветеринарної цікаві не лише з погляду вдосконалення процесуального законодавства, а й потребує розроблення ефективних методик дослідження об'єктів та уніфікованих правил систематизації й оформлення та оцінки результатів цих досліджень ¹.

Висновок експерта, який складається за результатами проведеної судово-ветеринарної експертизи, є одним з документів, передбачених процесуальними кодексами України, Законом України «Про судову експертизу» та Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень ².

Висновок експерта, зокрема й судово-ветеринарного, є джерелом доказів у справі, адже його складають фахівці у галузі ветеринарної медицини, які мають усі юридичні й фактичні підстави для обґрунтованого, об'єктивного, правильного, правдивого, фахового дослідження питань, поставлених судом чи іншим суб'єктом призначення експертизи, для їх розв'язання ³. Проте, нині відсутні методики та правила оформлення результатів судово-ветеринарної експертизи трупа тварини, що породжує як теоретичні, так і практичні проблеми реалізації цього виду експертизи.

зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. Харків: Право, 2002. Вип. 2. С. 18—19 ; Заєць А. П. Організаційні проблеми судово-експертної діяльності//*Там само*: зб. наук.-практ. матеріалів. 2004. Вип. 4. С. 8—12 ; Цимбал М. Л., Труш А. М., Савенко М. М. Знач. твір ; Лавринович О. В. Судова експертиза як елемент реалізації конституційних прав громадян//*Там само*. 2004. Вип. 4. С. 5—8 ; Яценко І. В., Труш А. М., Коцюмбас Г. І., Скрипка М. В., Дегтярьов М. О., Бондаревський М. М., Кам'янський В. В. Судова ветеринарна медицина — наука і навчальна дисципліна: історія, сучасний стан проблеми, перспективи//*Проблеми зооінженерії та ветеринарної медицини*: 2008. Вип. 19. Ч. 2. Т. 2. С. 325—343 ; Cooper J. E., Cooper M. E. Forensic veterinary medicine: a rapidly evolving discipline//*Forensic science, medicine and pathology*. 20.05.2008. Vol. 4 (2). P. 75—82. DOI: 10.1007/s12024-008-9036-x.

¹ Угровецький О. П., Снігерьев О. П. До питання оцінки висновку експерта//*Актуальні питання судової експертизи і криміналістики*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 150-річ. з дня народж. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 18—19.04.2019). Харків, 2019. С. 33—35.

² Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змінами та доповненнями)//*Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 28. Ст. 232 ; Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: затв. наказом Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 22.06.2020).

³ Давидова Д. В., Волобуєва О. О. Висновок експерта як процесуальне джерело доказів: окремі аспекти теорії та практики//*Південноукраїнський правничий часопис*: наук. журн. 2015. № 2. С. 151—154 ; Климчук М. П., Марко С. І. Інформаційна цінність висновку експерта, як джерела доказів у кримінальній справі//*Правова інформатика*. 2011. № 3—4 (31). С. 81—88. URL: <http://ippi.org.ua/klimchuk-mp-marko-si-informatsiina-tsinnist-visnovku-eksperta-yak-dzherela-dokaziv-u-kriminalnii-spr> (дата звернення: 22.06.2020).

Мета роботи — сформулювати та визначити особливості структури висновку експерта за результатами проведеної судово-ветеринарної експертизи труп тварини з ознаками насильницької смерті.

Викладення основного матеріалу дослідження. Результати судово-ветеринарної експертизи трупа тварини оформлюють документом, що має назву «Висновок експерта за результатами проведення судово-ветеринарної експертизи», якому надається відповідний порядковий номер і який фахівець складає в кількості примірників, передбачених Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень.

Титульний аркуш висновку оформлюють на бланку установи, у якій проведено судово-ветеринарну експертизу трупа тварини.

Висновок судово-ветеринарної експертизи складається з трьох частин, передбачених законодавством: вступної, дослідження і висновків.

Першою частиною висновку судово-ветеринарного експерта є «Вступ». Її складають без будь-яких висновків і суб'єктивних суджень, об'єктивно, точно та зрозуміло.

Складові вступної частини висновку судово-ветеринарного експерта

1. Найменування документа («Висновок експерта»), дата та номер складання висновку, категорія експертизи (чи є вона додатковою, повторною, комісійною або комплексною), вид експертизи, документ про призначення експертизи (залучення експерта); за яким провадженням (кримінальним, цивільним, господарським) та номер провадження.

Наприклад: *«Висновок експертів № XXX за результатами проведення комісійної судово-ветеринарної експертизи за матеріалами досудового розслідування, внесеного до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № XXX від (дата). Складено (дата)».*

2. Дата надходження документа про призначення експертизи (залучення експерта), об'єктів і матеріалів до експертної установи; справа, за якою призначено експертизу (кримінальна, про адміністративне правопорушення, цивільна, господарська, адміністративна тощо), номер справи (за наявності) або стаття Закону, якою передбачено надання висновку експерта.

Наприклад: *«XX.XX.2020 р. до Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса Міністерства юстиції України надійшла постанова від (дата) про призначення судово-ветеринарної експертизи слідчого СВ Гххххххх ВП ГУНП у Вххххххх області лейтенанта поліції П. І. Б.».*

3. У підрозділі «Обставини справи» викладають необхідні відомості з документа про призначення експертизи (ухвали слідчого судді чи суду або постанови слідчого), що є анамнестичними даними й допоможуть судово-ветеринарному експерту правильно оцінити ситуацію, за якої загинула тварина.

Наприклад: *«Із постанови слідчого відділення Дххххххх районного відділення поліції Дхххххххх відділу поліції Головного управління*

4. Який механізм та які черговість і послідовність спричинення тілесних ушкоджень, виявлених у трупі тварини (трупах тварин)?
5. Яка причина смерті тварини (тварин)?
6. Яка давність утворення ушкоджень, виявлених у трупі тварини (трупах тварин)? Прижиттєвий чи посмертний характер вони мають?
7. Якого ступеня тяжкості тілесні ушкодження, виявлені в трупі тварини (трупах тварин)?
8. Чи є ушкодження, виявлені в трупі тварини (трупах тварин), смертельними?
9. Які ускладнення здоров'я від спричинених ушкоджень виникли за життя тварини (тварин)? Чи є ці ускладнення смертельними?
10. Чи є виявлені в трупі тварини (трупах тварин) тілесні ушкодження каліцтвом?
11. Чи є на трупі тварини (трупах тварин) характерні ознаки, за якими можна визначити характер та особливості зброї чи інших знарядь, якими спричинено ушкодження?
12. Який причиново-наслідковий зв'язок між виявленими тілесними ушкодженнями і смертю тварини (смертями тварин)?
13. Чи могли насильницькі дії над твариною (тваринами) спричинити виявлені ушкодження?
14. Чи спричинили виявлені ушкодження фізичний біль, страждання і мучення тварини (тварин) перед смертю?

Перелік наведених питань не є вичерпним: його можна змінювати залежно від різних чинників. Проте, якщо питання сформульовано нечітко, але зміст завдання експерту зрозумілий, то (після наведення питання в редакції документа про призначення експертизи) він може дати відповідні роз'яснення і викласти питання в редакції. Після цього розміщують питання, які судово-ветеринарний експерт розв'язує у порядку експертної ініціативи.

Наприклад: «Відповідно до п. 4.14 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, судово-ветеринарний експерт у порядку експертної ініціативи розв'язує питання № 15: Чи могли ушкодження, виявлені в трупі собаки (кличка), утворитися самостійно під час життя тварини, без стороннього втручання?».

За наявності в ухвалі судді чи постанові слідчого про призначення судово-ветеринарної експертизи питань, які не належать до предмета експертизи або до компетенції експерта,— зазначають причини, через які ці питання не розв'язано.

6. Дані про судово-ветеринарного експерта (експертів): прізвище, ім'я та по батькові, посада, клас судового експерта, науковий ступінь і вчене звання, освіта, освітньо-кваліфікаційний рівень, експертна спеціальність, стаж експертної роботи, дата та номер видачі свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта, ким видано та строк дії.

Наприклад: *«Проведення експертизи доручено: судовому експерту 2-го кваліфікаційного класу, провідному науковому співробітнику сектору біологічних досліджень лабораторії криміналістичних досліджень Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса, доктору ветеринарних наук, професору Яценку Івану Володимировичу, який має вищу ветеринарну та юридичну освіту, кваліфікацію судового експерта за спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» (свідоцтво № 1102, видане рішенням експертно-кваліфікаційної комісії Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса 26.02.2019р., дійсне до 26.02.2024 р.), стаж експертної роботи — з 2017 р.».*

7. Попередження судово-ветеринарного експерта про кримінальну відповідальність за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу за ст. 384 КК України та за відмову надати висновок за ст. 385 КК України.

Наприклад: *«Відповідно до вимог ст. 70 і ч. 2 ст. 102 Кримінального процесуального кодексу України, експерта попереджено про відповідальність за завідомо неправдивий висновок та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків за ст. 384—385 Кримінального кодексу України _____/Яценко І. В./».*

Далі — інформація про те, що висновок підготовлено для подання до суду або долучення до матеріалів кримінального провадження (у разі проведення експертизи на підставі письмового звернення особи, яке містить таку інформацію);

8. Додаткові дані, що стосуються об'єктів дослідження. Так, якщо судово-ветеринарний експерт заявляв клопотання перед органом чи особою, що призначили експертизу, про надання додаткових матеріалів, то обов'язково зазначають дату направлення клопотання експерта про надання додаткових матеріалів, дату надходження додаткових матеріалів або відомостей про результати розгляду клопотання; обставини, які мають значення для надання висновку, з обов'язковим зазначенням джерела їх отримання.

Наприклад: *«(дата) старшому слідчому Вхххххххх ВП ГУ НП в Пххххххх області капітану поліції П. І. П. було направлено клопотання про надання додаткових матеріалів, зокрема, протоколу огляду місця події під час ексгумації трупа собаки (кличка). Клопотання експерта задоволено. (Дата) до ХНДІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса слідчому Вхххххххх ВП ГУ НП в Пххххххх області від старшого слідчого капітана поліції П. І. П. надійшли: протокол огляду місця події під час ексгумації трупа собаки (кличка) від (дата) на 5 сторінках».*

У разі проведення судово-ветеринарної експертизи ексгумованого трупа тварини, про це у висновку експерта зазначають додатково. Наприклад: *«Для дослідження експертам направлено ексгумований (дата)*

труп собаки (кличка) під час огляду місця події (протокол огляду місця події від (дата)). Труп тварини запаковано в поліпропіленовий і поліетиленовий мішки (пакети). Горловину мішка (пакета) склеєно липкою стрічкою, має етикетку з написом: (текст)».

Під час проведення повторних судово-ветеринарних експертиз зазначають відомості про первинну (попередні) експертизи (прізвище й ініціали експертів; назву експертної установи чи місце роботи експертів; номер і дата висновку експертизи; зміст заключних висновків первинної експертизи (попередніх експертиз); зміст питань, які було поставлено перед судово-ветеринарним експертом на повторне розв'язання, а також мотиви призначення повторної експертизи, які зазначено в ухвалі слідчого судді про її призначення; у разі якщо такі мотиви в ухвалі відсутні, про це роблять відповідний запис.

Якщо під час проведення судово-ветеринарної експертизи були присутні інші особи, ніж експерт (експерти), то до вступної частини висновку експерта (експертів) занотовують відомості про процесуальні підстави та дані цих осіб (прізвище, ініціали, статус).

9. Останнім у вступній частині висновку експерта є підрозділ «Нормативно-правові акти та джерела літератури, які використані під час проведення судово-ветеринарної експертизи», тож тут потрібно навести перелік основних джерел ¹.

Висновок експертів під час проведення комісійної або комплексної судово-ветеринарної експертизи складають з урахуванням таких особливостей: у вступній частині додатково зазначають дані про голову комісії експертів та відомості про експертизи, результати яких задані органом (особою), який (яка) призначив (-ла) експертизу (залучив (-ла) експерта), як вихідні дані.

Друга частина висновку експерта «Дослідження» має містити такі дані:

- 1) відомості про стан об'єктів дослідження, застосовані методи (методики) дослідження, їх реєстраційні номери, умови їх використання, перелік об'єктів, надісланих на лабораторне дослідження;

¹ Яценко І. В. Труш А. М. Практика судово-ветеринарної експертизи: хрестоматія. Харків: Стиль-Издат, 2015. 314 с. ; Яценко І. В., Скрипка М. В., Коцюмбас Г. І., Сердюков Я. К. Організаційні та процесуальні основи судово-ветеринарної експертизи в Україні: навч. посіб. Харків, 2015. 112 с. ; Сердюков Я. К., Гаркуша С. Є., Яценко І. В., Богатко Н. М. Судово-ветеринарна танатологія: навч. посіб. Київ: Компринт, 2017. 104 с. ; Зон Г. А., Скрипка М. В., Івановська Л. Б. Патологоанатомічний розтин тварин: навч. посіб. Донецьк: ТОВ «Такрус», 2009. 222 с. ; Малинин О. А., Хмельницький Г. А., Куцан А. Т. Ветеринарная токсикология. Корсунь-Шевченковский: ЧП Майдаченко, 2002. 464 с. ; Сердюков Я. К., Яценко І. В., Богатко Н. М. Судово-ветеринарна експертиза у випадках асфіксії: метод. вказівки. Київ: ЦР «Компринт», 2016. 42 с. ; Скрипка М. В., Яценко І. В., Панікар І. І. Основи судово-ветеринарної експертизи трупів та живих тварин: навч. посіб. Ізюм: ФЛП Глазунов Р. О., 2019. 304 с.

- 2) посилання на ілюстрації, додатки та необхідні роз'яснення до них;
- 3) експертну оцінку результатів дослідження.

За наявності в документі про призначення експертизи (залучення експерта) питань, які не належать до предмета експертизи або компетенції експерта, зазначають причини, через які ці питання не можуть бути розв'язані.

Під час проведення повторної судово-ветеринарної експертизи у дослідницькій частині висновку експерта зазначають причини розбіжностей з висновками попередніх експертиз, якщо такі розбіжності виявлено.

У дослідницькій частині висновку судово-ветеринарного експерта, відповідно до п. 4.15 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, описують процес дослідження трупа тварини та викладають його результати, а також надають обґрунтування здобутих результатів.

Послідовність викладу виконання експертизи трупа тварини з ознаками насильницької смерті визначає судово-ветеринарний експерт — відповідно до особливостей експертизи, об'єкта і завдань дослідження. Для зручності опису й дослідження висновку експерта рекомендуємо в другій його частині «Дослідження» виокремлювати такі розділи:

- 1) дослідження документів, що стосуються експертизи та містяться в матеріалах провадження або надані експерту додатково за його клопотанням (наприклад, «Дослідження амбулаторної картки клінічного дослідження собаки за кличкою «Ріта» у ветеринарній клініці м. Харків», «Дослідження анамнезу смерті» (як витяг з постанови слідчого), «Дослідження протоколу огляду місця події» тощо);
- 2) дослідження анамнезу смерті тварини (з'ясовують обставини, за яких тварина могла зазнати смертельних ушкоджень; коли вона загинула; описують місце виявлення трупа, про те, що було встановлено під час огляду трупа на місці виявлення або інші випадки смерті тварини). Таку інформацію отримують з матеріалів провадження, особливо досліджують ухвалу суду чи постанову слідчого;
- 3) судово-ветеринарне дослідження трупа тварини, яке містить такі підрозділи: *А. Реєстраційні дані. Б. Зовнішнє дослідження трупа. В. Внутрішнє дослідження трупа. Г. Додаткові дослідження. Д. Судово-ветеринарний діагноз.*

Висновок експертів під час проведення комісійної або комплексної судово-ветеринарної експертизи складають з урахуванням таких особливостей: дослідження, що їх проводили окремі експерти, описують у відповідних розділах дослідницької частини, яку підписують ці експерти із зазначенням їхніх прізвищ; узагальнення й оцінку результатів досліджень фіксують у синтезуючому розділі дослідницької частини висновку експертів.

Узагальнення й експертна оцінка результатів окремих досліджень, які є підставою для формулювання висновків, викладають у синтезуючому розділі дослідницької частини висновку експерта.

Цей підрозділ висновку експерта ми розпочинаємо такою фразою: *«Дослідивши матеріали кримінального провадження, внесеного до ЄРДР № xxxxxxxxxxxx від (дата), та узагальнивши і надавши експертну оцінку результатам судово-ветеринарного розтину собак № 1 і № 2, згідно з постановою слідчого від (дата), судові експерти констатують таке»*. Далі в логічній послідовності викладають узагальнені дані, здобуті з результатів дослідження, обґрунтовуючи їх; проте, вони мають бути максимально наближені до відповідей на питання у висновках.

Для того щоб текст висновку експерта був зрозумілим особам, які не мають ветеринарної освіти (слідчому, прокурору, судді, адвокату, сторонам процесу тощо), записи ведуть державною мовою, зрозумілими виразами, з мінімальною кількістю спеціальних ветеринарних термінів. Якщо уникнути цих термінів неможливо, їх зміст потрібно пояснити. Опис патолого-анатомічних змін вимагає точності, чіткості та стислості, потрібно уникати всіляких вступних виразів, які характеризують дію особи, що проводила судово-ветеринарний розтин (наприклад, «під час огляду», «після розрізу» тощо). У тексті висновку експерта не можна скорочувати слова, за винятком загальноприйнятих скорочень.

Перед тим як подати результати зовнішнього огляду труп тварини, починають з його розпізнавальних ознак (ідентифікації), зазначаючи:

- вид тварини (велика рогата худоба, вівця, коза, свиня, кінь, собака, кіт, курка, качка, індик тощо);
- стать — самець чи самка (свиноматка, кнур, кабан, поросята — підсвинок, свинка; лоша, кобила, жеребець, мерин, кінь; пес, сука тощо);
- породу, крос, лінію;
- масть або окрас тварини (чорна, біла, ряба);
- кличку чи індивідуальний номер;
- номер і зміст паспорта тварини;
- масу тіла (у разі неможливості зважування можна зазначати приблизно);
- вік;
- особливості статури та особливі прикмети (особливо у разі дослідження трупів коней);
- тип господарського використання тварин (наприклад, упряжні, в'ючні коні; виїзний кінь; ваговіз; службова собака; м'ясна або яйценосна порода курей тощо);
- дані про власника тварини;
- клінічний діагноз;
- дату смерті;
- дату і місце проведення судово-ветеринарного розтину.

Друга частина висновку експерта «Дослідження» повинна об'єктивно й вичерпно протоколювати всі фактичні дані, виявлені під час дослідження

трупа тварини. Констатують не лише знайдені травматичні чи хворобливі зміни, нормальний стан окремих органів, тканин і частин тіла, сторонні запахи тощо, а й відсутність змін чи особливостей, що мають значення у конкретному випадку (відсутність ушкоджень, крововиливів, сторонніх запахів, води в просвіті альвеол тощо). При цьому не дозволено підміняти докладний опис органа діагнозами на кшталт «абсцес», «набряк», «обвуглення», застосовувати вирази «в нормі», «без особливостей» тощо.

Під час судово-ветеринарного розтину трупа тварини обов'язковим є дослідження не менше трьох порожнин (грудної, черевної і черепної), а в порожнинах — дослідження всіх органів. Описуючи органи трупа тварини, можна групувати однотипні ушкодження за ділянками з обов'язковим зазначенням їх кількості й розмірів у кожній ділянці.

Під час опису результатів зовнішнього і внутрішнього дослідження трупа та його органів об'єктивності викладу досягають завдяки методично правильним дослідженням і опису основних параметрів стану органів: розташування, величини та форми, кольору, консистенції, рисунка тканин як із зовнішньої поверхні органа, так і на розрізі. За наявності запаху відзначають його особливості. Описують стан природних отворів, наявність виділень із них. Зазначають кількість рідини в порожнинах тіла, її властивості (колір, консистенцію, прозорість, домішки тощо). Під час опису органів будь-яких патологічно змінених ділянок тіла, спочатку вимірюють їхні довжину, товщину, а за необхідності — зважують. Під час опису парних органів спочатку наводять їх загальну характеристику, а потім докладно описують зміни в кожному з них. У непарних органах після загальної характеристики відзначають вогнищеві зміни та їх характер.

У розділі «Зовнішнє дослідження трупа» викладають дані про зовнішній вигляд трупа (розташування трупа перед розтином, його тілобудову, конституцію, вгодованість, ступінь трупного охолодження та задубіння, ступінь вираженості ознак гниття; описують стан видимої частини слизових оболонок (очей, носової і ротової порожнин), стан шерстного покриву (колір, густина, прилягання до шкіри, скуйовдженість, вираженість линьки); стан шкіри (пігментованість, колір, еластичність, вологість, запах, стан розвитку підшкірної клітковини)).

Наприклад: *«Волосяний покрив трупа kota сіро-білого окрасу, густий, тьмянний, рівномірно вкриває тіло, линька помірна, волосся добре фіксоване у волосяних фолікулах. Волосяний покрив забруднений залишками ґрунту (після ексгумації). У ділянці голови й тлуба ліворуч шерсть значною мірою забруднена рідиною бурого кольору, схожою на кров (фото № xx). Шкіра анатомічно цілісна, без ушкоджень, еластична (фото № xx)».*

Далі описують стан органів ротової та носової порожнин, доступних для зовнішнього дослідження. Зазначають стан рота (закритий чи відкритий), наявність сторонніх предметів у ротовій порожнині, колір і рельєф слизової оболонки губ, щік, ясен, їх пігментацію, наявність виразок і нашарування.

Описуючи язык труп тварини, відзначають його топографічне положення (у ротовій порожнині чи виступає за її межі), анатомічну цілісність, стан слизової оболонки (колір, вологість, рельєф, наявність прикусів зубами, крововиливів, виразок тощо).

Наприклад: *«Язык. Спинка языка світло-червоного кольору, сухувата. Рельєф слизової оболонки языка збережений. На спинці, бічних поверхнях, вентральній його поверхні і вуздечці языка реєструються численні крапкові крововиливи. На розрізі язык з волокнистим рисунком, консистенція в'яла».*

Оцінюючи стан зубів труп тварини, зазначають, наскільки добре вони розвинуті (відповідно до віку тварини чи ні), їх кількість, зазначають повну чи часткову відсутність окремих зубів на зубних дугах, колір коронки, стан фіксації зубів у їх альвеолярних комірках, наявність нашарування зубного каменю.

Аналізуючи стан очей, зазначають стан очних щілин (заплющені, розплющені), стан кон'юнктиви і рогівки (анатомічна цілісність, колір, вологість, крововиливи, виразки), наявність і характер виділень з очей.

Описуючи вушні раковини труп тварини, зазначають стан їх розвиненості (правильно, з вадами, анатомічну цілісність, стан внутрішньої та зовнішньої поверхонь, прохідність зовнішніх слухових проходів і наявність у них сторонніх предметів, кількість вушної сірки).

Оцінюючи стан носа труп тварини, зазначають стан шкіри навколо ніздрів, прохідність останніх, акцентують увагу на анатомічній цілісності носа, рельєфі носового чи носо-губного дзеркала, прохідності носових ходів.

Наприклад: *«Ніс. Ніздрі містять лусочки рідини бурого кольору, схожої на кров (фото № xx). Шкіра в ділянці верхівки носа суха з характерним рельєфом, анатомічно цілісна. Під час поворотів голови трупа із ніздрів виділяється бура рідина, схожа на кров. Кістки та хрящі носа на дотик мають неприродну рухливість. Носові ходи заповнені рідиною бурого кольору (фото № xx)».*

Аналізуючи стан шиї труп, оцінюють її пропорційність щодо тулуба; описуючи форму грудної клітки, звертають увагу на цілісність ребер на дотик, а також оцінюють форму й консистенцію черева на дотик.

Наприклад: *«Шия розвинута пропорційно тулубу. Грудна клітка плоско-циліндричної форми (фото № xx). Ребра і хребет на дотик цілі. Живіт округлий, м'який».*

Описуючи стан задньопрохідного отвору, зазначають його стан (закритий, відкритий, напіввідкритий), чи забруднена шерсть навколо цього отвору каловими масами.

Оцінюючи стан зовнішніх статевих органів, зазначають, як вони розвинені (правильно чи є вади розвитку), за яким типом (самки чи самця), чи відповідає їх розвиток віку тварини.

Описуючи стан грудних і тазових кінцівок, хребта і голови, оцінюють їх розвиток (правильно чи є вади розвитку), цілісність на дотик.

Наприкінці цього розділу описують усі ушкодження, виявлені під час зовнішнього дослідження трупа. Наприклад: *«Ушкодження: у ділянці основи і склепіння черепа визначається неприродна рухливість і кренітація уламків кісток. У ділянці нижньощелепного симфізу (зрощення правої і лівої нижньощелепних кісток) реєструється неприродна рухливість і кренітація кісток. Нижня щелепа зміщена дещо ліворуч. У ділянці голови і шиї відзначається набряк м'яких тканин. Також відзначається позасуглобова рухомість у ділянці висково-нижньощелепного суглобу. Відкритий перелом кісток твердого піднебіння».*

Розділ «Внутрішнє дослідження трупа тварини» містить опис серозних порожнин (очеревинної, плевральної, перикардальної), положення органів у порожнинах тіла та положення купола діафрагми, а також детальний опис кожного органа з акцентом на ушкодження чи патологічні вогнища.

Описуючи стан підшкірно-жирового шару, оцінюють колір жиру, його консистенцію, вологість, наповненість кров'ю кровоносних судин, наявність крововиливів, їх локалізацію, розміри. Аналізуючи органи в ділянці голови, описують стан лімфатичних вузлів, слинних залоз, під'язикової кістки тощо, зазначають їх форму, колір на розрізі, консистенцію.

Оцінюючи стан органів шиї, звертають увагу на положення органів і стан м'яких тканин. Зазвичай серед органів шиї описують стан глотки, стравоходу, гортані, трахеї (за схемою опису трубоподібних органів), а також тимуса і щитоподібної залози (за схемою опису паренхіматозних органів).

Порожнини трупа тварини описують за схемою: наявність стороннього запаху, стан серозних оболонок (очеревини, плеври, серозного перикарда): вологість, рельєф, колір, прозорість, нашарування, спайки, кровонаповненість кровоносних судини, крововиливи та їх локалізація; потовщення, спайки з органами.

Сторонній вміст у серозних порожнинах трупа тварини описують за такою схемою: об'єм (мл), колір, наявність у ньому домішки крові, фібрину, кормових і калових мас, паразитів, його консистенція, склад, характер і запах газів, виявлені сторонні предмети й ушкодження, їх характер, локалізація, розміри. За необхідності зазначають результати проведеного мікроскопічного та бактеріологічного дослідження випоту з порожнин тіла.

Положення органів може бути природним (анатомічно правильним), або певні органи зміщені в межах порожнини тіла, або за межі порожнини тіла (у разі випадіння органів або наявності кил). Обов'язково описують наявність ознак трупного аутолізу.

У грудній порожнині обов'язковому опису підлягають такі органи: плевра, навколосерцева сумка, серце, великі кровоносні судини (аорта, яремні вени, порожнисті вени), легені.

Наприклад: *«Легені у формі усіченого конуса, розправлені, нерівномірно забарвлені з поверхні та на розрізі, спостерігаються ділянки темно-фіоле-*

тово-алого кольору (трупна імбібіція), на розрізі легені — темно-червоного кольору, пухко-містуваті, з наповненими кровоносними судинами».

Серед органів черевної і тазової порожнини трупа тварини у висновку експерта описують: очеревину, печінку, жовчний міхур, селезінку, шлунок, великий сальник, кишківник, підшлункову залозу, нирки, надниркові залози, сечоводи, сечовий міхур; сім'яники з придатками, сім'япроводи, сечостатевий канал (у самців) чи яєчники, яйцепроводи, матку, сечостатевий синус (у самок).

Наприклад: *«Нирки бобоподібної форми, вишнево-бурого кольору, не збільшені в об'ємі (фото № хх). Жирова капсула помірно виражена. Фіброзна капсула з нирок знімається легко, під нею — гладенька поверхня нирок. Ззовні світло-коричнево-червоного кольору. Межа між шарами чітка, кірковий шар — світло-коричневого кольору, його кровоносні судини слабо кровонаповнені, мозковий — сірого кольору, проміжна — темно-вишневого забарвлення. Ниркова миска не розширена, її слизова оболонка сірого кольору, анатомічно цілісна».*

Опис паренхіматозних органів (легень, печінки, нирок, селезінки, підшлункової залози, надниркових залоз, щитоподібної залози, яєчників, сім'яників тощо) здійснюють за схемою: форма, колір, консистенція, розмір органа (визначають за станом країв, напруженістю капсули органа, станом паренхіми під час розрізу капсули (збільшення об'єму, випинання паренхіми в ділянці розрізу; за результатом вимірювання і зважування враховують лінійні розміри, масу)); стан капсули і серозної оболонки (колір, товщина, прозорість, кровонаповнення судин, нашарування на поверхні, ушкодження); стан тканин органа на розрізі: вид поверхні розрізу (колір, ступінь кровонаповнення судин, виразність анатомічних структур, рисунка будови, вологість, характер рідини, що стікає з поверхні розрізу, зіскрібок паренхіми); стан оточуючих м'яких тканин.

Опис трубкоподібних органів (стравоходу, гортані, трахеї, шлунка, кишківника, сечового міхура, яйцепроводів, сім'япроводів, матки тощо) здійснюють за схемою: положення органів (природне чи зміщене); розмір; форма; вміст органа (кількість, консистенція, колір, запах, склад); слизова оболонка (товщина, колір, характер секрету (нашарування), рельєф, відшарування від підлеглих тканин, наявність виразок); стан м'язової та серозної оболонок; ступінь кровонаповнення судин стінки органа.

Під час опису уражених ділянок зазначають: локалізацію вогнища ураження (розшарування тканини кров'ю, гноем; наявність порожнин і їх вміст; наявність пухлиноподібних утворень, осередків некрозу, дистрофічних змін); перелом кісток; оцінюють їх кількість, розмір, форму, консистенцію; колір, рисунок будови тканин в осередках ураження; реакцію оточуючих тканин.

Крім цього, у дослідницькій частині висновку експерта під час дослідження трупа тварини описують стан скелетних м'язів (стан розвитку,

колір, консистенцію, вираженість волокнистого рисунку на розрізі); стан кісток скелета (форму, консистенцію, анатомічну цілісність), зв'язок (форму, колір, консистенцію), суглобів (конфігурацію, рухомість, стан синовіальної оболонки і синовії, оточуючих їх тканин);

Наприклад: *«Скелетні м'язи, кістки скелета і зв'язки, крім голови, без видимих змін, анатомічно цілісні. Зв'язки блискучі, вологі. Суглоби кінцівок правильної природної конфігурації, рухомі, оточуючі їх тканини анатомічно цілісні, синовіальна оболонка тоненька, білувата, у порожнині суглобів знаходиться незначна кількість синовіальної рідини сіро-білого кольору, густої, тягучої консистенції. М'язи кінцівок звичайно розвинуті, темно-червоного кольору, в'ялої консистенції, волокнисті на розрізі. Конфігурації кісток кінцівок і хребта анатомічно правильна».*

Значне місце в розділі «Внутрішнє дослідження трупа» належить опису головного мозку та його оболонок. При цьому зазначають стан оболонок головного мозку (анатомічну цілісність, колір, кровонаповнення їх судин, стан зрощення з кістками черепа, вологість, наявність сторонніх предметів), стан речовини головного мозку (анатомічну цілісність, стан кровонаповнення її судин, стан звивин і борозен, консистенцію речовини головного мозку, запах).

Наприклад: *«Тверда мозкова оболонка має чисельні розриви у задній частині, яка прилягає до луски потиличної кістки. Вона сірувато-пергаментного забарвлення, з кістками черепа щільно зрощена, волога, дуже кровонаповнена. Окремі кісткові уламки лежать на твердій мозковій оболонці. Кровоносні судини головного мозку звивисті, кровонаповнені. Звивини головного мозку згладжені, борозни сплюснені. Тканина півкуль головного мозку дуже в'яла, волога, з неприємним гнильним запахом як наслідок гнильних явищ».*

Наприкінці розділу «Внутрішнє дослідження трупа» описують усі ушкодження, виявлені під час внутрішнього дослідження трупа. Наприклад: *«Ушкодження: м'які тканини голови з боку їх внутрішньої поверхні мають крововиливи в основи та склепіння черепа, а також крововиливи в проєкції нижньощелепного симфізу. Після зняття м'яких тканин у ділянці черепа виявлено закритий уламковий перелом склепіння й основи черепа, відкритий перелом кісток твердого піднебіння, травматичне розходження нижньощелепного симфізу, травматичний вивих висково-нижньощелепного суглоба. М'які тканини голови (м'язи, сполучна тканина та фасції) у ділянках переломів розчавлені, просочені кров'ю».*

Описуючи в дослідницькій частині висновку експерта стан будь-якого органа чи тканин трупа тварини, доцільно робити посилання в дужках на відповідне фото, розміщене у фототаблиці, як на підтверджувальний факт, наприклад: *«Розташування органів черевної і тазової порожнини анатомічно правильне (фото № xx). У черевній порожнині міститься незначна кількість рідини темно-червоного кольору (до 5 мл; фото № xx)».*

У розділі «Додаткові дослідження» зазначають результати досліджень, виконаних із застосуванням спеціальних приладів (мікроскопа, спектроскопа, люмінесцентного освітлювача тощо) або лабораторних досліджень вилученого із трупа біологічного матеріалу (шматочків органів, біологічних рідин) із застосуванням різних методів дослідження: судово-токсикологічних, судово-гістологічних, судово-імунологічних, мікробіологічних, паразитологічних, криміналістичних тощо, із зазначенням номера й дати їх виконання.

У разі вилучення органів і тканин з експертною, науковою або навчальною метою, зазначають, що здійснено втручання і що саме вилучено, кому і до якого закладу передано.

Після аналізу всіх результатів додаткових досліджень формують *судово-ветеринарний діагноз* — складений у певному порядку перелік усіх виявлених під час розтину трупа тварини патолого-морфологічних змін і процесів (у відповідних термінах).

Судово-ветеринарний діагноз допомагає слідчому і суду краще сприйняти висновки, забезпечує повне уявлення про сутність ушкоджень чи захворювання, визначених під час судово-ветеринарного розтину трупа. Діагноз дає змогу точніше сформулювати причину смерті й обґрунтувати її, а також покращує загалом описову частину та полегшує формулювання висновків.

Судово-ветеринарний діагноз складають на основі описаних змін, знайдених під час розтину трупа тварини. Тому кожний пункт діагнозу повинен відповідати дослідницькій частині висновку експерта та ґрунтуватися на ній.

Посмертні зміни в судово-ветеринарному діагнозі не наводять.

Судово-ветеринарний діагноз формують коротко, чітко, повно, точно, з формулюванням патолого-морфологічних змін, розташованих у логічній послідовності, з урахуванням патогенетичного принципу, зі з'ясуванням основного захворювання і процесів, які його супроводжують, що є основою висновку експерта.

Судово-ветеринарний діагноз підтверджує, уточнює чи розширює клінічний діагноз (у разі смерті тварини під час лікування). Діагноз — це не висновок, він лише сприяє правильному, послідовному й обґрунтованому складанню висновків. Якщо для формулювання діагнозу необхідні результати лабораторних досліджень, то його оформлюють після їх отримання.

Формулювання судово-ветеринарного діагнозу та його розміщення наприкінці дослідницької частини висновку експерта нерегламентоване. У діагнозі нічого не пояснюють, не обґрунтовують, проте, діагноз має бути повним, тобто містити в собі всі патолого-морфологічні зміни чи ушкодження, виявлені судово-ветеринарним експертом під час розтину трупа тварини. При цьому однорідні ушкодження, хвороби чи стани об'єднують.

Судово-ветеринарний діагноз будують за нозологічним і патогенетичним принципами з відображенням послідовності розвитку виявлених змін.

Найважливішими є його частини — основне захворювання (ушкодження), його ускладнення, супутні та фонові захворювання чи ушкодження.

Наприклад: *«Закритий уламковий перелом склепіння й основи черепа; грубе механічне руйнування речовини головного мозку, відкритий перелом кісток твердого піднебіння; травматичне розходження нижньощелепно-го симфізу; травматичний вивих висково-нижньощелепного суглоба».*

Іноді судово-ветеринарний експерт не може довести і пояснити причину смерті тварини. У такому разі він заявляє про неможливість визначити причину смерті та зауважує, через яку саме причину (наприклад, через виражені ознаки гниття трупа, через скелетування трупа тощо).

Наприклад: *«У трупі собаки, наданому для судово-ветеринарного дослідження, будь-яких тілесних ушкоджень не виявлено, проте виражені явища гниття і скелетування, а тому визначити давність утворення тілесних ушкоджень неможливо».*

У заключній частині висновку експерта за результатами дослідження трупа тварини з ознаками насильницької смерті, відповідно до п. 4.16 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, викладають висновки за результатами дослідження у вигляді відповідей на поставлені питання в послідовності, викладеній у вступній частині висновку експерта.

«Висновки» — це найбільш відповідальний розділ заключної частини висновку експерта, що є підсумком проведеного дослідження трупа загиблої тварини, пункт заключної частини протоколу розтину, де зроблено висновки про причину смерті, етіологічний і патогенетичний взаємозв'язок визначених хвороб чи ушкоджень і патоло-морфологічних змін. «Висновок» складають на підставі судово-ветеринарного діагнозу, анамнестичних даних і результатів додаткових досліджень. Тут повинні бути зазначені: основне захворювання чи ушкодження, його ускладнення, супутні та фонові хвороби.

«Висновки» мають бути повними, мотивованими, науково обґрунтованими, послідовно викладеними, чіткими, конкретними, виразними, зрозумілими, базуватися на фактичних даних, з уникненням повторень, перевантажень спеціальними ветеринарними термінами.

У заключній частині (підсумках) експерт дає повні й обґрунтовані відповіді на поставлені йому питання, викладені в ухвалі суду чи постанові слідчого про призначення судово-ветеринарної експертизи. Нумерація відповідей має відповідати нумерації питань у документі про призначення зазначеної експертизи. При цьому дозволено поєднувати подібні за змістом питання та змінювати їх послідовність без зміни формулювання самого запитання.

У заключній частині висновку експерта можуть бути відображені й такі питання, яких слідчий не поставив, але які, на думку судово-ветеринарного експерта, важливі для слідства.

Цю заключну частину висновку експерта ми розпочинаємо такою фразою: *«На підставі висновку експерта за результатами проведення судово-ветеринарної експертизи трупа (вид тварини) за кличкою (зазначаємо кличку), матеріалів кримінального провадження № xxxxxxxxxx від (дата), у відповідь на питання, поставлені в постанові слідчого від (дата), експерт дійшов таких висновків».*

На кожне з поставлених питань має бути дана відповідь по суті або зазначено, через які причини неможливо його вирішити.

Наприклад: *«До якого виду належить труп тварини — собаки за кличкою “Ніка”?»*

“Труп собаки за кличкою «Ніка», судово-ветеринарне дослідження якої проведене, належить до виду «собака домашня» родини псових (собаких), класу ссавців, типу хордових. Ця тварина належить до хребетних, має головний і спинний мозок, кровоносну і нервову системи”», або:

«Яка причина смерті тварини — собаки за кличкою “Ніка”?»

“Причиною смерті собаки за кличкою «Ніка» стала механічна асфіксія від стиснення органокмплексу шиї предметом чи знаряддям, тип якого за наявними даними визначити неможливо”», або:

«“Визначити давність виникнення ушкоджень тварин, трупи яких було досліджено, неможливо, оскільки трупи собак перебувають у стані вираженого трупного гниття та мають значні дефекти тканин і органів”.

“У трупах собак № 1, 2 отруту не виявлено (із можливого переліку, наведеного у висновках фахівців з питань токсикології № xxxx та № xxx від (дата)), тому і визначити причиново-наслідковий зв’язок між можливим отруєнням і смертю тварин неможливо”».

Якщо заключний висновок не може бути сформульований у стислій формі, можна посилатися на результати досліджень, викладені в дослідницькій частині висновку експерта.

Відповідно до п. 4.17 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, висновок експерта чи експертів за результатами дослідження трупа тварини підписує експерт (підписують експерти), який (які) проводив (-ли) експертизу. Підписи у заключній частині засвідчують відбитком печатки експертної установи на кожній сторінці тексту заключних висновків.

Особливістю додатків до висновку експерта є те, що їх оформлюють у вигляді фототаблиць, які є джерелом інформації про етапи судово-ветеринарного дослідження трупа тварини, доповнюють і підтверджують висновки експерта.

Наприклад:

Фототаблиця до висновку судового експерта № xxxxxxx від (дата)

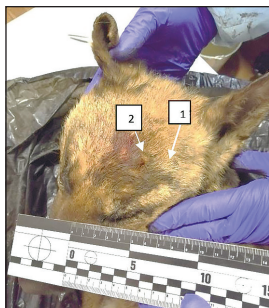

Фото № 1. Труп собаки за кличкою «Ніка».

Рана в ділянці лоба ліворуч (1).

Волосся навколо рани забруднене рідиною бурого кольору (2).

Макрофото. (Дата)

Фото № 2. Труп собаки за кличкою «Ніка».

Точкові крововиливи на слизовій оболонці губ, ясен, спинці язика.

Механічна асфіксія.

Макрофото. (Дата)

Фото № 3. Труп собаки за кличкою «Ніка». Крапкові крововиливи на нижній поверхні та уздечці язика. Механічна асфіксія. Макрофото.

(Дата)

ЕКСПЕРТ:

доктор ветеринарних наук,
професор Іван Яценко

Висновки. Послідовність викладу результатів експертизи трупа тварини з ознаками насильницької смерті, зокрема і за жорстокого поводження, визначає судово-ветеринарний експерт, враховуючи особливості проведення експертизи, стану об'єкта дослідження і питань, поставлених судом чи слідчим на розв'язання експерта.

Особливістю вступної частини висновку експерта є специфічний перелік питань, що їх ставлять суд чи слідчий на розв'язання судово-ветеринарного експерта. Ці питання пов'язані з належністю тварини до хребетних, як цього вимагають ст. 299 КК України або ст. 89 КУпАП України, причиною смерті, характером і ступенем тяжкості тілесних ушкоджень, їх механізмом, черговістю, давністю, прижиттєвістю чи посмертністю, ознаками каліцтва, ознаками, за якими можна визначити характер та особливості зброї чи інших знарядь, якими спричинено ушкодження, причиново-наслідкові зв'язки між ушкодженнями і настанням смерті тварини; з'ясувати, чи могли виявлені ушкодження бути результатом насильницьких дій над твариною та чи спричинили виявлені ушкодження фізичний біль, страждання тварини перед смертю.

Обов'язковими елементами розділу «Дослідження» є виклад результатів дослідження окремих документів, що є в матеріалах провадження і мають відношення до експертизи (виписка з історії хвороби тварина, амбулаторна карта, протокол огляду місця події тощо), реєстраційні дані трупа, опис результатів його зовнішнього та внутрішнього дослідження за визначеними алгоритмами, результатів додаткових досліджень, формулювання судово-ветеринарного діагнозу та складання синтезуючої частини експертизи.

Заключна частина висновку експерта є відповіддю на питання, сформульовані у вступній частині в категоричній, або, як виняток, у ймовірній формі.

Особливістю додатків є те, що їх оформлюють у вигляді фототаблиць, які є джерелом інформації про етапи судово-ветеринарного дослідження трупа тварини, доповнюють і підтверджують висновки експерта.

Reference

- Antoniuk, D. O. (2014). Zhorstoke povodzhennia z tvarynamy: poniattia ta oznaky skladu zlochyntu. *Chetverti kharkivski kryminalno-pravovi chytannia: tezy dopovidei*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Benetato, M. A., Reisman, R., McCobb, E. (2011). The veterinarian's role in agsml cruelty cases. *Journal of the American Veterinary Medical Association*. January 1. Vol. 238, № 1. <https://doi.org/10.2460/javma.238.1.31>.
- Cooper, J. E., Margaret, M. E. (2008). Forensic veterinary medicine: a rapidly evolving discipline. *Forensic science medicine and pathology*. DOI: 10.1007/s12024-008-9036-x.
- Davydova, D. V., Volobueiva, O. O. (2015). Vysnovok eksperta yak protsesualne dzherelo dokaziv: okremi aspekty teorii ta praktyky. *Pivdennoukrainskyi pravnychi chasopys*. № 2 [in Ukrainian].
- Holovko I. A. (2010) *Kryminalna vidpovidalnist za zhorstoke povodzhennia z tvarynamy*: (Extended abstract of candidates thesis: 12.00.08). Kyiv [in Ukrainian].
- Instruktsiia pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen*. Zatverdzhena Nakazom Ministerstva yustytssii Ukrainy 08.10.1998 r. № 53/5 (u redaktsii nakazu Ministerstva yustytssii Ukrainy vid 26.12.2012 r. № 1950/5).

- Zareiestrovano v Ministerstvi yustytzii Ukrainy 3.11.1998 r. za № 705/3145 [in Ukrainian].
- Kalmykov, D. O., Danylevskiy, A. O. (2013). *Kryminalna ta administratyvna vidpovidalnist za zhorstoke povodzhennia z tvarynamy*: monohrafiia. Luhansk [in Ukrainian].
- Klymchuk, M. P., Marko, S. I. (2011). Informatsiina tsinnist vysnovku eksperta, yak dzherela dokaziv u kryminalnii spravi. *Pravova informatyka*. № 3-4 (31) [in Ukrainian].
- Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia: Zakon Ukrainy vid 07.12.1984 r. № 8073-Kh (zi zminamy ta dopovnenniamy). (1984). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainiskoi RSR (VVR)*. Dodatok do № 51. St. 1122 [in Ukrainian].
- Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 r. № 2341-III (zi zminamy ta dopovnenniamy). (2001). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*. № 25—26. St. 131 [in Ukrainian].
- Lavrynovych, O. V. (2004). Sudova ekspertyza yak element realizatsii konstytutsiinykh prav hromadian. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*: Zb. nauk.-prakt. materialiv. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Malynyn, O. A., Khmelnytskyi, H. A., Kutsan, A. T. (2002). *Veterynarnaia toksykologhiia*. Korsun-Shevchenkovskiy: ChP Maidachenko [in Ukrainian].
- McEwen, B. J. (2012). Trends in Domestic Animal Medico-Legal Pathology Cases Submitted to a Veterinary Diagnostic Laboratory 1998-2010. *Journal of Forensic Sciences*. DOI: 10.1111/j.1556-4029.2012.02123.x.
- Pro sudovu ekspertyzu: Zakon Ukrainy vid 25.02.1994 r. № 4038-XII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, 1994, № 28, st. 232 [in Ukrainian].
- Serdiukov, Ya. K., Harkusha, S. Ye., Yatsenko, I. V., Bohatko, N. M. (2017). *Sudovo-veterynarna tanatolohiia*: Navchalnyi posibnyk. Kyiv: Kompyrnt [in Ukrainian].
- Serdiukov, Ya. K., Yatsenko, I. V., Bohatko, N. M. (2016). *Sudovo-veterynarna ekspertyza u vypadkakh asfiksii*: Metodichni vkazivky. Kyiv: «TsR «Kompyrnt» [in Ukrainian].
- Shepitko, V. Iu., Tcymbal, M. L. (2002). Razvitie sudebno-ekspertnoi deiatelnosti v Ukraine: problemy i perspektivy. *Teoriia i praktika sudovoi ekspertizi i kriminalistiki*: Zb. mater. mizhnar. nauk.-prakt. konfer. Kharkiv: Pravo [in Russian].
- Skrypka, M. V., Yatsenko, I. V., Panikar, I. I. (2019). *Osnovy sudovo-veterynarnoi ekspertyzy trupiv ta zhyvykh tvaryn*: Navchalnyi posibnyk. Izium, FLP Hlazunov R. O. [in Ukrainian].
- Tsymbal, M. L., Trush, A. M., Savenko, M. M. (2002). Perspektivy stanovlennia sudovoi ekspertyzy veterynarnoi medytsyny v Ukraini. *Teoriia i praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Turska, V. O. (2016). *Administratyvno-pravove rehuliuвання zakhystu tvaryn vid zhorstokoho povodzhennia*: dys. k.i.u.n.: 12.00.07. Odesa [in Ukrainian].
- Uhrovetskyi, O. P., Snierov, O. P. (2019). Do pytannia otsinky vysnovku eksperta. *Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*: Zbirnyk materialiv mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii, prysviachenoї 150-richchiu z dnia narodzhennia Zasl. prof. M. S. Bokariusia Kharkiv, 18–19 kvitnia 2019 roku [in Ukrainian].
- Yatsenko, I. V. Trush, A. M. (2015). *Praktyka sudovo-veterynarnoi ekspertyzy*: Khrestomatiia. Kharkiv: Styl-Yzdat [in Ukrainian].

- Yatsenko, I. V., Kyrychenko, V. M. (2014). Suspilna nebezpeka ta obiektyvna storona zlochynu zhorstokoho povodzhennia z tvarynamy v aspekti sudovo-veterynarnoi ekspertyzy. *Problemy zooinzhenerii ta veterynarnoi medytsyny*. Vyp. 28, ch. 2 [in Ukrainian].
- Yatsenko, I. V., Parylovskiy, O. I. (2020). Novitni dosiahnennia v sudovo-veterynarnii ekspertyzi tvaryn, postrazhdalych vid zhorstokoho povodzhennia. *Naukovyi visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu veterynarnoi medytsyny ta biotekhnologii im. S.Z. Hzhyskoho*. Serii: Veterynarni nauky. 22. 97. doi: 10.32718/nvlvet9716 [in Ukrainian].
- Yatsenko, I. V., Parylovskiy, O. I., Kolomoiets, D. K. (2019). Obhruntuvannia pytan, shcho stavliatsia v ukhvali sudu ta postanovi slidchoho pry pryznachenni sudovo-veterynarnoi ekspertyzy trupa tvaryny z oznakamy nasylnytskoi smerti vid zhorstokoho povodzhennia. *Veterynariia, tekhnologii tvarynnytstva ta pryrodokorystuvannia: naukovo-praktychnyi zhurnal*. № 4. S. 184-197. doi: 10.31890/vtp.2019.04.34 [in Ukrainian].
- Yatsenko, I. V., Skrypka, M. V., Kotsiumbas, H. I., Serdiukov, Ya. K. (2015). *Orhanizatsiini ta protsesualni osnovy sudovo-veterynarnoi ekspertyzy v Ukraini: navchalnyi posibnyk*. Kharkiv [in Ukrainian].
- Yatsenko, I. V., Trush, A. M., Kotsiumbas, H. I., Skrypka, M. V., Dehtiarov, M. O., Bondarevskiy, M. M., Kamianskyi, V. V. (2008). Sudova veterynarna medytsyna – nauka i navchalna dysyplina: istoriia, suchasnyi stan problemy, perspektyvy. *Problemy zooinzhenerii ta veterynarnoi medytsyny*. Vyp. 19, ch. 2, t. 2 [in Ukrainian].
- Yatsenko, I. V., Zapara, S. I., Zakhariev, A. V. (2018). Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku sudovo-veterynarnoi ekspertyzy v Ukraini. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Kharkiv: «Pravo». Vyp. 18. [in Ukrainian].
- Yatsenko, I. V., Zapara, S. I., Zakhariev, A. V., Skrypka, M. V., Serdiukov, Ya. K. (2018). Sudovo-ekspertni vypadky doslidzhennia trupiv tvaryn z oznakamy nasylnytskoi smerti vid zhorstokoho povodzhennia. *Problemy zooinzhenerii ta veterynarnoi medytsyny*. Vyp. 36, ch. 2 [in Ukrainian].
- Yatsenko, I. V., Zapara, S. I., Zon, G. A., Ivanovskaya, L. B., Klochko A. M. (2020). Animal Rights and Protection against Cruelty in Ukraine. *Journal of Environmental Management and Tourism*, [S.l.], v. 11, n. 1 (the case of Ukraine). DOI: [https://doi.org/10.14505/jemt.11.1\(41\).11](https://doi.org/10.14505/jemt.11.1(41).11).
- Zaiets, A. P. (2004). Orhanizatsiini problemy sudovo-ekspertnoi diialnosti. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky: Zb. nauk.-prakt. materialiv*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Zapara, S. I., Fotina, H. A., Klochko, A. M., Fotina, T. I., Yatsenko, I. V. (2019). Revisiting legal understanding of wild life as a sustainable value. *Journal of Environmental Management and Tourism*, [S.l.], v. 10, n. 1 (the case of Ukraine). DOI: [https://doi.org/10.14505/jemt.v10.1\(33\).02](https://doi.org/10.14505/jemt.v10.1(33).02).
- Zavydniak, V. I. (2015). Pryznachennia ekspertyz u provadzhenniakh shchodo zlochyniv, vchynenykh iz osoblyvoiu zhorstokistiu. *Mizhnarodnyi yurydychnyi visnyk: zbirnyk naukovykh prats nats. un-tu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy*. Vyp. 1 [in Ukrainian].
- Zon, H. A., Skrypka, M. V., Ivanovska, L. B. (2009). *Patolohoanatomichni roztytn tvaryn: Navchalnyi posibnyk*. Donetsk: TOV «Takrus» [in Ukrainian].

И. В. Яценко, Л. Н. Дереча, А. И. Париловский

**ОСОБЕННОСТИ СТРУКТУРЫ
ЗАКЛЮЧЕНИЯ СУДЕБНО-ВЕТЕРИНАРНОГО ЭКСПЕРТА
ПО РЕЗУЛЬТАТАМ ИССЛЕДОВАНИЯ ТРУПА ЖИВОТНОГО
С ПРИЗНАКАМИ НАСИЛЬСТВЕННОЙ СМЕРТИ**

В работе раскрыты особенности структуры заключения эксперта по результатам проведения судебно-ветеринарной экспертизы трупа животного с признаками насильственной смерти. Утверждается, что последовательность изложения результатов исследования трупа животного определяется судебно-ветеринарным экспертом с учётом особенностей проведения экспертизы, состояния объекта исследования и вопросов, поставленных судьёй или следователем.

Показано, что особенностью вводной части заключения эксперта является специфический перечень вопросов, поставленных судом или следствием перед судебно-ветеринарным экспертом.

Обязательными элементами раздела «Исследование» в заключении эксперта являются: изложение результатов исследования отдельных документов, находящихся в материалах производства и имеющих отношение к экспертизе (выписка из истории болезни животного, амбулаторная карта животного, протокол осмотра места происшествия и т. п.), регистрационные данные трупа, описание результатов его внешнего и внутреннего исследования по определённым алгоритмам, результаты дополнительных исследований, формулировка судебно-ветеринарного диагноза и составления синтезирующей части заключения эксперта.

Заключительная часть заключения эксперта является ответом на вопросы, приведённые во введении, в категорической или, как исключение, в вероятной форме.

Особенностью приложений является то, что их оформляют в виде фототаблиц, которые являются источником информации об этапах судебно-ветеринарного исследования трупа животного, дополняют и подтверждают заключение эксперта.

Ключевые слова: судебно-ветеринарная экспертиза, особенности структуры заключения эксперта, жестокое обращение с животными, насильственная смерть, труп животного.

I. Yatsenko, L. Derecha, A. Parilovskiy

**FEATURES OF THE FORENSIC VETERINARIAN REPORT
STRUCTURE BASED ON THE RESULTS OF ANIMAL CORPSE
WITH VIOLENT DEATH SIGNS EXAMINATION**

The paper reveals the features of the forensic report structure based on the results of a forensic veterinary medicine examination of an animal corpse with violent death signs. It is argued that the sequence of presentation of the animal corpse study results is determined by the forensic veterinarian, taking

into account the peculiarities of examination, state of the object under study and the questions posed to a forensic expert for resolution by a judge or investigator.

It is shown that the peculiarity of the forensic report introductory part is a certain list of questions addressed to the forensic veterinarian for resolution by a court or investigation.

Obligatory elements of the “Examination” section in the forensic report are the results outline of the study on individual documents available in the procedure materials and related to examination (a discharge summary on the animal’s medical history, a medical record of the animal, a crime scene report, etc.), registration data of the corpse, description of its external and internal examination results according to certain algorithms, results of additional examination, development of a forensic-veterinary diagnosis and drawing up the forensic report analysis part.

The final part of the forensic report is the answer to the questions given in the introduction, in a final or, as an exception, in an approximate form.

A feature of the annex is that it is designed as photo tables, which provide information on the stages of the animal corpse forensic veterinary medicine examination, supplement and confirm a forensic report.

Keywords: forensic veterinary medicine, features of forensic report structure, cruelty to animals, violent death, animal corpse.

Надійшла до редколегії 25.06.2020

Яценко І. В., Дереча Л. М., Парилівський О. І. Особливості структури висновку судово-ветеринарного експерта за результатами дослідження трупа тварини з ознаками насильницької смерті//*Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук. пр./редкол.: О. М. Ключев, В. Ю. Шепітько та ін. Харків: Право, 2020. Вип. 21. С. 615—639. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2020.44>.*